

**UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

Věra Razáková

**ZÁNİK JERUZALÉMSKÉHO CHRÁMU
(ZPRACOVÁNÍ TÉMATU V KLASICKÝCH ŽIDOVSKÝCH TEXTECH)**

**DESTRUCTION OF JERUSALEM TEMPLE
(TREATING THE SUBJECT IN CLASSICAL JEWISH TEXTS)**

Autoreferát disertační práce

Praha 2019

Předkladatel disertační práce: Mgr. Ing. Věra Razáková

Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Judaistika

Školitel: doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.

Oponenti disertační práce:

.....
.....

Obhajoba disertační práce se koná dne..... v Praze na
Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy před komisí pro obhajobu disertační práce.

**Předsedou Státní komise pro obhajobu disertační práce byl
jmenován:**

.....

Předseda oborové rady/garant programu/oboru:

.....

doc. Mgr. Jiří Beneš, Th.D.

Děkan fakulty:

.....

doc. ThDr. Kamila Veverková, Ph.D.

Anotace

Cílem mé disertační práce je analýza vybraných textů, úryvků z klasické židovské literatury, které se (v různé míře) zabývají tématem dvojího zničení Jeruzalémského chrámu a jeho konečným zánikem v roce 70 o. l. Práce analyzuje tyto texty z hlediska jednotlivým témat, vyhledává a porovnává podobná témata v jednotlivých textech a analyzuje způsob pojetí tématu podle druhu textu (jeho stáří, žánru, určení apod.)

Annotation

The objective of my dissertation is an analysis of selected texts, excerpts from classical Jewish literature, which are dealing with the theme of double Jerusalem Temple destruction and its final cessation in 70 CE. My work analyses these texts in light of separate themes, it detects and compares similar motifs in particular texts, analyses method of theme maintaining considering the variety of the text (its age, genre, designation, etc).

Klíčová slova

Jeruzalémský chrám, rabínská literatura, rabínský judaismus,
Jeruzalém, Talmud, halacha, agada, Devátý av

Keywords

Jerusalem Temple, Rabbinic literature, Judaism, Talmud, Halakha, Haggada, Ninth av

Úvod

Název práce si „Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)“ si žádá dodatečné vymezení. Téma zkázy Jeruzalémského chrámu, v hebrejštině označované jediným slovem (speciálním termínem) *churban*, je velmi široké, stejně tak i rozsah „klasických židovských textů“. Termín *churban* označuje zkázu Prvního i Druhého chrámu. Tato práce se soustředí zejména na texty popisující vlastní zkázu Chrámu nejprve vojskem Babyloňanů v roce 586 př. o. l. a poté římským vojskem v roce 70 o. l., ale také okolností, které dobytí a zničení Chrámu a města Jeruzaléma bezprostředně předcházely.

Zkoumanými texty (ve shodě s názvem práce práce) jsou rabínské¹ texty pocházející z období starověku. Jedná se primárně o fundamentální díla rabínské literatury. Výjimkou (v pozdější dataci) je úryvek z díla Azarii dei Rossi². Ten se totiž mimo mnohá další témata zabývá legendou o smrti Tita.³ Tato legenda je jedním z témat zkoumaných v této předkládané práci.

Z oblasti historické jsou do zkoumání zařazeny texty Josefa Flavia,⁴ jmenovitě jeho *Válka židovská*. Tyto texty obsahují témata paralelní ke zde zkoumaným tématům textů rabínských. Výběr děl je tak v souladu se zadáním (a názvem) práce dán volbou tématu.

Ačkoliv není pochyb o tom, jak zásadní událostí byl zánik Chrámu a chrámového kultu v judaismu, její obraz ve zkoumané literatuře není nijak masivní, jak by se snad dalo čekat (alespoň na první

---

¹ Rabínské texty v širokém slova smyslu, tedy texty rabínů a učenců.

² Azaria dei Rosi (italský židovský učenec 16. st.): *Me'or ejnajim* (Světlo očí), 1573-1575.

³ Titus Flavius, římský císař v letech 79-1 o. l., syn Vespasiana Flavia, v rabínské literatuře nazývaný Titus תרשע *ha-raša* (zkažený, zlý).

⁴ Flavius Josephus, hebr. jménem Josef ben Matitjahu (37-100 o.l.)

pohled). Navíc se převážně jedná o individuální zmínky drobného rozsahu. To platí zejména o zkoumání příčin této zkázy (zničení Prvního i Druhého chrámu). Podobně útržkovitý charakter mají i další zmínky v halachických textech, které se zabývají změnami vynucenými zánikem Chrámu, centrálního chrámového kultu a chrámové obětní bohoslužby (typickým příkladem jsou tzv. *takanot* rabi Jochanana ben Zakaje). Hlavními zkoumanými texty této skupiny jsou tak Mišna a Tosefta.

Nakonec tedy základ této práce spočívá zejména ve zkoumání textů agadických, neboť právě ty obsahují souvislejší popisy zkázy Chrámu a souvisejících témat tak, jak je to v zadání práce. Hlavními zkoumanými texty z této skupiny jsou Babylonský a Jeruzalémský talmud a některé vybrané midraše. Texty z dalších rabínských děl jsou zkoumány jako doplněk textů stěžejních, zejména v případě, že zkoumají stejné téma (např. rané halachické midraše).

Zvláštní skupinou jsou texty historického resp. historizujícího charakteru (kronika Seder olam, Válka židovská Josefa Flavia a *Me'or ejnajim* Azarii dei Rossi).

Současný stav řešené problematiky

Reakcí raných rabínských textů na zničení Chrámu se zabývá řada statí publikovaná v různých judaistických periodikách a sbornících. Rozsáhlejší práce existují zejména v oblasti historiografie, např. „Jerusalem under Siege“ Jonathana Price⁵. Řada akademických článků a statí, má charakter přehledů, mapujících jednotlivé výskyty tématu v rabínské literatuře, většinou logicky seřazené chronologicky podle

---

⁵ J.Price: Jerusalem under Siege. The Collapse of the Jewish State 66 – 70 C.E. 1992.

datace textů.⁶ Jiné se soustředí na konkrétní jednotlivé dílo. Téma zkázy Chrámu bývá i součástí prací, které se zabývají utrpením a truchlením v judaismu, např. D. Kraemer: Responses to Suffering in Classical Rabbinic Literature⁷ (1995), A. Mintz: Hurban⁸ (1996) nebo I. Ferber, P. Schwebel: Lament in Jewish Thought⁹ (2014), ale také prací s tématem vzniku formování rabínského judaismu. Toto téma právě v souvislostech zániku Chrámu široce zpracoval zejména Jacob Neusner, např. ve své práci In the Aftermath of Catastrophe¹⁰ (2009).

Téma zkázy Jeruzalémského chrámu stvořilo vlastní literární útvar אגדות החורבן *agadot ha-churban* (termín používaný běžně v pracích psaných v hebrejštině a vzniklých v Izraeli) tedy legendy zkázy Jeruzalémského chrámu. Příkladem je knižně vydaná dizertace Anat Israeli-Taran *Agadot ha-churban* (hebr. 1997).¹¹ A.Taran si vybrala několik legend (Kamca a bar Kamca, Císař Nero, Obléhání Jeruzaléma, Útěk rabína, Jochanana ben Zakaje z Jeruzaléma, Titus *haraša*)¹² a porovnává jejich verze v různých pramenech, texty dělí na tradici Erec Jisra'el a tradici babylonské diaspory. Zpracování

---

⁶ Viz např. S. Cohen: The Destruction: From Scripture to Midrash, 1982, B. Bokser: Rabbinic Responses to Catastrophe, 1983, M. Stone: Reactions to Destruction of the Second Temple, 1981, M. Goodman: Religious Reactions to 70: The Limitation of the Evidence, 2012.

⁷ D. Kraemer : Responses to Suffering in classical rabbinic literature, 1995.

⁸ A. Mintz: Hurban. Responses to Catastrophe in Hebrew Literature, 1996.

⁹ I. Ferber, P. Schwebel, G. Scholem: Lament in jewish Thought, 2014.

¹⁰ J. Neusner: In the Aftermath of Catastrophe, 2009.

¹¹ A. Israeli-Taran: Agadot hachurban, 1997.

¹² Hebr. טיטוס הרשע.

vybraných legend se naposledy věnuje i J. Belser ve své práci *Rabbinic Tales of Destruction*¹³ (2018). Tato práce se ovšem v souladu s moderními trendy a důrazy zaměřuje na téma žen, genderu a sexuality v obrazech *churbanu*. Klasickým dílem, které obsahuje také legendy o zničení Chrámu je *Sefer ha-agada*¹⁴ editorů Bialika a Ravnitzkého (angl. 1992). Jedná se o masivní sbírku agad seřazených podle témat.

Detailnímu zkoumání reakce na zkázu Druhého chrámu v tanaických midraších se věnuje dizertační práce Davida Nelsona z roku 1991¹⁵. Zpracování tématu zničení Chrámu z hlediska Nového zákona je součástí dizertační práce D. Papouška Pád Jeruzaléma a formování raného křesťanství obhájené v roce 2007.¹⁶

Hlavními teoretickými pracemi věnujícími se rabínské literatuře je už klasické díle G. Stembergera: *Talmud a midraš* (1999) a novější kniha P. Slámy: *Tanu rabanan* (2010). K dispozici jsou také nepublikované, ale veřejně dostupné učební texty doc. Noska k předmětu Rabínská literatura na stránkách oddělení judaistiky HTF UK.¹⁷

Cíle bádání

Cílem práce bylo detekovat, vybrat a analyzovat klasické židovské texty, které se věnují (nebo jinak významně souvisí) s tématem

---

¹³ J. Belser: *Rabbinic Tales of Destruction*, 2018.

¹⁴ *Book of Legends. Sefer ha-agadah* (ספר האגדה) *Legends from the Talmud and Midrash*. 1992.

¹⁵ D. Nelson: *Responses to the Destruction of the Second Temple in the Tannaitic Midrashim* (A dissertation), New York University, 1991.

¹⁶ Psaná a obhájená na FF Masarykovy univerzity pod vedením prof. Petra Pokorného.

¹⁷ [On-line] <https://htf.cuni.cz/HTF-86.html>

zničení Jeruzalémského chrámu. Na základě zkoumání těchto textů stanovit jednotlivá témata s důrazem na ta, které se opakují ve více zdrojích. Vzhledem k různorodosti jednotlivých skupin textů je zkoumán vztah jejich druhu (charakteru, datace, žánru, zaměření, účelu apod.) ke zkoumanému tématu, jejich uchopení a zpracování tématu. A stejně tak jejich frekvence a rozsah.

Sledujeme, jak se liší zpracování tématu v převážně halachických dílech oproti agadickým, stejně tak jako v nejstarších dílech ve srovnání s těmi pozdějšími (jak se rabínská literatura v čase řady století vyvíjela). A jak se liší zpracování v dílech zaměřených více či méně historicky (je třeba mít na paměti specifčnost židovské historiografie raného období).

Metodika bádání

Moderní metodologický přístup je postaven na základech německého hnutí 19. století *Wissenschaft des Judentums* (tj. věda judaismu)¹⁸. Hnutí si dalo za cíl pracovat vědeckými metodami na tradičních textech judaismu ve snaze o vytyčenou maximální objektivitu. Cílem bylo shromáždit a třídit co největší množství a co nejvíce detailních informací za použití formalizovaných postupů, a pak tato data kvantifikovat a analyzovat podle předem stanovených parametrů. Mělo jít o jakési napodobení experimentu v exaktních vědeckých oborech. Zastáncem a prosazovatelem této metody byl v moderní době zejména Jacob Neusner, který právě aplikoval jednou stanovenou metodu na řadu děl rabínské literatury. Tato metoda má ale i svoje

---

¹⁸ Německé hnutí "Wissenschaft des Judentums" se v 19.st. snažilo o kritické zkoumání židovské literatury (včetně rabínské) a kultury se základním cílem analyzovat původ tradic judaismu.

zápory, neboť eliminuje individuální onterpretační posudek vědců a může vést k prostému potvrzení původně stanovené hypotézy.

Předkládaná práce spočívá v detekování příslušných textů (přesněji zvolených pasáží), jejich překladu z hebrejských a aramejských originálů¹⁹ do češtiny (v případě díla Josefa Flavia pracuji s českým²⁰ a v případě díla Azarii dei Rossi s anglickým překladem²¹) a následně detailní analýze podle stanovených parametrů (neboli třídících hledisek). Těmi jsou: datace textu, lokace (Babylonie, *Erec Jisra'el*, Řím), autorství, žánr (typ) textu, rozsah textu, výpis hlavních témat apod. Podrobná analýza jednotlivých textů přechází do vzájemného srovnání (je-li to možné a smysluplné). Výsledkem je pak závěrečná syntéza shledaných poznatků.

Na základě shromážděných knih, článků v akademických sbornících a časopisech a prací v encyklopedických zdrojích byly vyhledány pasáže a zmínky (explicitní i nepřímé) k tématu zničení Jeruzalémského chrámu. Následný výběr textů byl proveden s důrazem na zastoupení různých typů textů, co se týká charakteru, stylu, formátu i délky. Vyhledávány byly zejména souvislejší texty agadického charakteru. Zvýšená pozornost je věnována opakujícím se tématům v různých pramenech za účelem jejich možného srovnávání.

Výsledný výběr nabízí základní texty z následujících klasických textů judaismu: Mišna, Tosefta, rané halachické midraše (Sifrej bamidbar, Sifrej Devarim), oba Talmudy (Jeruzalémský Babylonský), homiletické midraše (Pesikta rabati a Pesikta de-rav Kahana) a výběr z agadických midrašů (Ejcha raba, Avot de-rabi Natan ve dvou

---

¹⁹ Často s přihlédnutím k dostupným anglickým překladům.

²⁰ Josef Flavius: Židovská válka I a II. 1965.

²¹ J. Weinberg: Azria dei Rossi The Light of the Eyes, 2001.

verzí).²² Zvláštní skupinou jsou texty historického resp. historizujícího charakteru (kronika Seder olam, Válka židovská Josefa Flavia a *Me'or ejnajim* Azarii dei Rossi). Další vytipované texty jsou zkoumány jako tzv. „související texty“, tedy texty ve kterých se (zpravidla ve stručnější formě) objevuje paralelní zpracování příslušného tématu, stejné agady, stejné halachy.

Po úvodní analýze vznikl nakonec užší výběr textů, ze kterých bylo vybráno dvacet pět základních textů spolu s patnácti vesměs kratšími doplňujícími (souvisejícími). Podrobná analýza jednotlivých textů přechází do vzájemného srovnání (je-li to možné a smysluplné). Výsledkem je pak závěrečná syntéza shledaných poznatků.

Obsah a struktura práce

Zmapovat a podrobně zanalyzovat *všechny* texty s tématem zkázy Chrámu kompletně není v rámci jediné dizertační práce možné (a ani potřebné). S výjimkou několika obsáhlejších textů např. (midraš Ejcha raba) se namnoze jedná o mnoho drobných úryvků, Byla tak zvolena metoda výběru textů typických (reprezentujících) různá časová období nejstarší židovské literatury, pro různé druhy (a žánry) textů, např. halacha a agada, a také pro témata opakující se ve více zdrojích (viz např. příběh útěku Jochanana ben Zakaje z obleženého Jeruzaléma). Řazení analyzovaných úryvků textů v této práci je zhruba časové. Je třeba mít ale na zřeteli, že stáří vlastních textů se liší od datace jejich konečné kompilace, editace a redakce. Texty opakovaných témat v různých zdrojích jsou komparovány u posledního výskytu. Např. příběh Kamcy a bar Kamcy je nejprve analyzován v kapitole věnující se Babylonskému talmudu a potom i v kapitole k midraši Ejcha raba. A v té je také provedena komparace obou textů. Typickým příkladem je text, který se vyskytuje nejprve v Mišně a poté je

---

²² V důsledku použití určitého hlediska se midraše obecně dělí na halachické a agadické (podle obsahu), exegetické a homiletické (podle účelu), tanaitské a amoraitské (podle datace).

rozvinut v gemaře Talmudů a (nebo) v midraších. Podobně je postupováno u dalších opakujících se témat v případech, kdy takové porovnání je možné a dává smysl. Ke zvoleným textům je v případě potřeby připojena i stručná teoretická základna, např. v textech týkajících se pozměněné halachy (resp. jejího pozměněného výkladu) v důsledku ukončení chrámového obětního kultu. Texty jsou opatřeny vysvětlivkami a komentáři, vlastními i přejetými z klasických rabínských komentářů.

Práce je rozdělena do jedenácti základních kapitol. První tři kapitoly jsou úvodní, přípravné. Následuje sedm kapitol (od čtvrté do desáté) věnovaných vlastní analýze textů. **Jedenáctá** kapitola obsahuje závěrečné srovnání, shrnutí analýz provedených v jednotlivých dílčích kapitolách. **Dvanáctá** kapitola obsahuje vlastní shrnutí, tedy Závěr. Následují glosář (slovník) a rejstříky (citací a jmenný), seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů (**třináctá** kapitola). V přílohách jsou převážně originální hebrejské a aramejské verze zkoumaných textů.

Úvodní část práce (v **první** kapitole) shrnuje vymezení problému, stručně rekapituluje stav bádání k tématu, stanoví základní cíle pracovní hypotézu, zmiňuje použitou metodu a na závěr v tabulce (Tabulka 1) prezentuje přehled textů primárních i souvisejících s přesnou lokací zkoumaných textů.

Druhá z úvodních kapitol nastiňuje historický přehled dotčeného období vázaný s hlavními událostmi Země izraelské, s uvedením osobností, rabínů, autorů a děl, která jsou v práci zpracována, nebo přinejmenším zmíněna. Přehled je shrnutý v tabulce (Tabulka 2).

Třetí kapitola je věnována přehledu konkrétních témat v jednotlivých dílech (Tabulka 3). Obsahuje také informace o použitém formátování a grafickém znázornění překladů z hebrejštiny a aramejštiny.

Následující kapitoly jsou věnovány jednotlivým skupinám textů: Mišna a Tosefta (**čtvrtá** kapitola), Jeruzalémský talmud (**pátá** kapitola), Babylonský talmud (**šestá** kapitola), pozdní agadické midraše (**sedmá** kapitola), midraš Ejcha raba (**osmá** kapitola), Avot de-rabi Natan (**devátá** kapitola), historizující texty (**desátá** kapitola). V těchto kapitolách se nachází další tabulky, použité pro srovnání téhož tématu v různých pramenech.

Teoretický a praktický přínos práce

Jak bylo konstatováno, téma bylo dosud zpracované buď ve formě stručných přehledů, nebo naopak zpracování tématu v jednom vybraném díle. Tato práce volí střední cestu, snaží se být více než přehledem. Jde více do hloubky a obsahuje celé úseky přeloženého textu. Zejména opakující se témata, reprezentovaná známými příběhy a legendami byla zpracována co nejkomplexněji. Zároveň byly vybrány a zpracovány texty tak, aby byla zastoupena co největší šíře různých druhů (útvářů) děl rabínské literatury, tedy halacha i agada, midraše halachické i homiletické, kroniky a kalendáře, historizující texty. Většina pramenů je dostupná v hebrejštině a aramejštině, až na výjimky také v anglických překladech. Také další literatura je k dispozici v naprosté většině v angličtině.

V českém jazyce lze nalézt pouhé zlomky takovýchto textů, je jich velmi málo a jsou pouhou součástí prací zaměřených jiným směrem.²³ Z toho důvodu bych se ráda domnívala, že tato práce může být přínosem pro české akademické prostředí.

Objem dotčených textů se ukázal být velký i na tuto specializovanou práci. Texty rabínské literatury jsou nesmírně bohaté a hutné. Z každého i kratšího textu lze rozvést širokou diskusi, analýzu i závěry. Při

---

²³ Studiu talmudických textů (včetně právě tématu *churbanu*) se věnují některé předměty doc. Noska na HTF Univerzity Karlovy.

zkoumání každého jednotlivého textu se odkryje další bohatství textů, odkazů a souvisejících souvisejících. Tato práce nikdy nekončí.

Následující tabulka obsahuje přehled zkoumaných textů:

Název díla	Lokace traktátu, kapitoly	Další související texty
Mišna kapitola 4	mTa'anit 4:6-7 mSota 9:9-15 mRoš hašana 4:1-4 mPea 1:1	Sifrej devarim 31 tSota 6:10-11 mSuka 3:12 mMenachot 10:5
Tosefta kapitola 4	tJoma 1 1,11-12 a tŠevuot 1,4 tSota 15	Sifrej bamidbar 160-161 bJoma 23a-b
Jerušalmi kapitola 5	jBerachot 2:4 jJoma 4:2-5:1 jTa'anit 4:7	Liturgie Devátého avu jBerachot 4:1 Daniel 8:5-14, 11:21-31, 9:26-27
Bavli kapitola 6	bGitin 55b-58a bSanhedrin 94b-96b bTa'anit 29a bJoma 9b bŠabat 119b	Druhá Bárukova 6:1-10, 7:1-3, 8:1-5, 10:1-7, 10:18 Pirkej avot 5:11
Pesikta de-rav Kahana kapitola 7.1	13:15, 15:7-8	
Pesikta rabati kapitola 7.2	26:6 27/28	
Midraš Ejcha raba kapitola 8.1	1:5, 1:31, 4:2	
Vajikra raba kapitola 8.2	19:5-6	
Avot de-rabi Natan verze A a B kapitola 9	4:5, 6:3 6, 7	Midraš mišlej 15:5
Josef Flavius Válka židovská kapitola 10.1	Knihy V a VI	Tacitus 5:12

Seder olam raba kapitola 10.2	27, 28	
Azaria de Rossi Me'or ejnajim kapitola 10.3	16. kap.	Pirkej de-rabi Eliezer XLIX

Výčet nejdůležitějších použitých pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů

1. Biblické spisy

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 11. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005c1985. ISBN 80-858-1037-9.

Biblia Hebraica Stuttgartensia. Cooperantibus H. P. Ryger et J. Ziegler ed. K. Elliger et W. Rudolph. 5. ed. emendata, verbesserte Aufl., Studienausg. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 34-380-5222-9.

2. Josef Flavius

FLAVIUS, Josephus. *Válka židovská I a II.* 2. vyd. Překlad Jaroslav Havelka, Jaroslav Šonka. Praha: Svoboda, 1990 a 1992. Antická knihovna. ISBN 80-205-0118-5 a 80-205-0210-6.

3. Rabínské texty

Avos DeRabbi Nassan: The Ancient Baraisa that illuminates the teachings of Pirkej Avos. ArtScroll Mesora Publications, Ltd. 2017. Schwartz Family Edition. ISBN: 978-1-4226-1875-2.

BRAUDE, William G. a Israel J. KAPSTEIN. *Pěsikta dě-Rab Kahāna: R. Kahana's compilation of discourses for Sabbaths and festal days.* 2nd ed. Philadelphia, Pa.: Jewish Publication Society, 2002. ISBN 0827606796.

BRAUDE, William G. *Pesikta rabbati; discourses for feasts, fasts, and special Sabbaths.* New Haven: Yale University Press, 1968.

DANBY, Herbert. *The Mishnah.* Translated from the Hebrew with Introduction and Brief Explanatory Notes. Oxford - New York: Oxford University Press, 1933. ISBN 0-19-815402-X.

FRIEDMANN, Meir. *Midrash Pesikta rabati.* Wien, 1880. (PDF version from hebrewbooks.org)

GUGGENHEIMER, Heinrich W. *The Jerusalem Talmud: Talmud Yerushalmi.* Berlin: Walter de Gruyter, Berlin 2013. ISBN 9783110315981.

Tractate Ta'anot, (2007), ISSN 0585-5306. Tractate Berachot (1999), 699 p. ISSN 0934-2575.

Kleinman Edition Midrash Rabbah: The Five Megillos - Eichah. The Midrash: Midrash Rabbah with an Annotated, Interpretive Elucidation and Additional Insights. New York. Artscroll/Mesorah Publications, 2011. ISBN 1-4226-1287-2

Koren Talmud Bavli. Coomentary by Rabbi Adin STEINSALT. The Noé Edition. Jerusalem. Koren Publishers 2013-2018. (PDF-editions: Vol. 9: Tractate Yoma, Vol. 11: Tractate Beitza & Tractate Rosh HaShana, Vol. 12: Tractate Ta'anit & Tractate Megilla, Vol. 21: Tractate Gittin, Vol. 30: Tractate Sanhedrin).

Midrash rabah: The Midrash rabbah : with an annotated, interpretive elucidation and additional insights. Brooklyn, N.Y.: Mesorah Publications, 2016. ISBN 978-1-4226-1183-8. Sefer Vajikra/Leviticus. Volume 1: Vajikra-Metzora. Merora Publication 2012. ISBN:978-1-4226-1183-8

Mishna The. ArtScroll Mishnah Series: A New Translation with an Antologized Coentary. New York: Mesora Publications Ltd. Moed Vol. III – Rosh Hashanah, Yoma, Succah. 2006. 190 p. ISBN 978-0-89906-256-3

Ibid. Nashim Vol. II(b) – Nazir, Sotah. 2007. 255 p. ISBN 978-0-89906-281-5.

NEUSNER, Jacob. The Tosefta: Translated from Hebrew with a new Introduction. Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers, Inc., 2002. 2-Volume set. ISBN: 1-56563-642-2.

Seder olam raba (The Rabbinic View of Biblical Chronology). English and Hebrew. Translated and with commentary by Guggenheimer, Heinrich W. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers, Inc., Ed.2005. (PDF verze přístupná on-line).

SCHECHTER, Solomon. (בשתי נוסחאות) , Vienna 1887. PDF verze [on-line] <http://hebrewbooks.org/38247>

Další prameny

SOUŠEK, Zdeněk (editor). *Knihy tajemství a moudrosti I: mimobiblické židovské spisy : pseudepigrafy.* Vydání 3. Přeložil Jiří Farský a Zdeněk Poláček. Praha: Vyšehrad, 2013. 448 s. ISBN 978-80-7429-332-0.

SOUŠEK, Zdeněk (editor). *Knihy tajemství a moudrosti II: mimobiblické židovské spisy : pseudepigrafy.* Vydání 1. Přeložil Jiří Farský a Zdeněk Poláček. Praha: Vyšehrad, 1998. 368 s. ISBN 978-80-7021-244-8.

Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem. Edice Judaica sv. 1, Praha: nakl. Bergman Tomáš. ISBN 978-80-904207-0-0.

4. Další použitá literatura

BELSER, Julia Watts. *Rabbinic Tales of Destruction: Gender, Sex, and Disability in the Ruins of Jerusalem*. New York: Oxford University Press, 2018. ISBN: 978-0-19-060047-1.

Book of Legends/Sefer Ha-Aggadah: Legends from the Talmud and Midrash. Edited by BIALIK, Hayyim Nahman, RAWNITZKY Y.H. Translated by William G. Braude. New York. Schocken Books Inc. 1992. ISBN 0805241132.

Koren Mesorat Harav Kinot, The. *The Lookstein Edition*. OU Press, Koren Publishers Jerusalem. 2010. ISBN 978-965-301-249-3.

KRAEMER, David. *Responses to suffering in classical rabbinic literature*. New York: Oxford University Press, 1995. ISBN: 978-0-19-508900-6.

MINTZ, Alan. *Hurban: Responses to Catastrophe in Hebrew Literature*. Syracuse University Press, Syracuse, New York 1996. ISBN 978-0-8156-0424-2.

NEUSNER, Jacob. *In the aftermath of catastrophe: founding Judaism 70 - 640*. Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2009. McGill-Queen's studies in the history of religion, 51. ISBN 978-0-7735-3520-6.

PRICE, Jonathan J. *Jerusalem under Siege: The Collapse of the Jewish State 66 - 70 C.E.* E.J.Brill, 1992. Brill's Series in Jewish Studies, vol. III. ISBN: 90-04-09471-7.

SLÁMA, Petr. *Tanu rabanan: antologie rabínské literatury*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010, 547 s. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 978-807-0217-221.

5. Články ve sbornících a časopisech

BOKSER, Baruch M. *Rabbinic Responses to Catastrophe: From Continuity to Discontinuity*, American Academy for Jewish Research, 1983.

COHEN, Shaye J. D. *The Destruction: From Scripture to Midrash*. Prooftexts, Indiana University Press, Vol. 2, No. 1. January 1982, pp. 18-39. [on-line] www.jstor.org/stable/20689020

GOLDENBERG, Robert. *Early Rabbinic Explanations of the Destruction of Jerusalem*, 1982 Journal of Jewish Studies, Spring/Autumn 1982, vol. 33, no. 1-2, pp. 517-525, DOI: 10-18647/1065/JJS-1982.

GOODMAN, Martin. *Religious Reactions to 70: The Limitations of the Evidence*, Brill 2012 in Schwartz+Weiss: „Was 70 CE a Watershed in Jewish History?“

ROSENFELD, Ben Zion. *Sage and Temple in Rabbinic Thought After the Destruction of the Second Temple*. Journal for Study of Judaism, Vol. 28, Issue 3, pp. 437-464. 1997. E-ISSN: 1570-0631. [on-line] booksandjournals.brillonline.com/content/journals/15700631

RUBENSTEIN, Jeffrey L. *Bavli Gittin 55b-56b. An aggadic narrative in his halachic context*. Hebrew Studies, vol. 38 (1997), pp. 21-45. JSTOR [on-line] www.jstor.org/stable/27909561

SALDARINI, Anthony J. *Johanan ben Zakkai's Escape from Jerusalem. Origin and Development of a Rabbinic Story*. Journal for Study of Judaism, Vol. VI, No. 2, pp. 189-204. 1975. E-ISSN: 1570-0631. [on-line] booksandjournals.brillonline.com/content/journals/15700631

SALDARINI, Anthony J. *Varieties of rabbinic response to the destruction of the Temple*. Society of Biblical Literature Seminar Papers: pp. 437-458. 1982.

STEMBERGER, Guenter. *Reaktionen auf die Tempelzerstoerung in der rabbinischen Literatur*. Pp. 625-653. In: Judaica Minora, Teil II. Geschichte und Literatur des Rabbinischen Judentums, Tuebingen: Mohr Siebeck, 2010. ISBN 978-3-16-150571-3.

STONE, Michael. E. *Reactions to destructions of the second Temple : theology, perception and conversion*. Journal for the Study of Judaism in the Persian, Hellenistic and Roman Period, Vol 12, Nr. 2, pp. 195-204. 1981.

ULMER, Rivka. *Construction, Destruction, And Reconstruction: The Temple In Pesiqta Rabbati* in: The Temple of Jerusalem: From Moses to the Messiah, pp. 105-124. The Brill Reference Library of Judaism, Volume 29, Brill 2011. ISBN: 9789004214712.

6. Encyklopedie a slovníky

FRANK, Yitzhak. *Grammar for Gemara and Targum Onkelos*. Jerusalem: Ariel Institute/Feldheim. ISBN: 978-159826-466-1.

FRANK, Yitzhak. *The Practical Talmud Dictionary*. Jerusalem: Ariel Institute/Feldheim. ISBN: 0-87306-588-3

JASTROW, Marcus. *Dictionary of the Targumim, the Talmud Babli and Yerushalmi and Midrashic Literature*. Two volumes in one. Peabody, Mass.: Hendrickson Publishers, Inc. 2005. ISBN: 1-56563-860-3.

MELAMED, Ezra Zion. *Aramaic-Hebrew-English Dictionary of the Babylonian Talmud*. Feldheim Publishers. 2005. ISBN: 1-58330-776-1.

NEWMAN, Ja'akov, SIVAN Gavri'el. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. Vyd. 1. Překlad Markéta Zbavitelová, Dušan Zbavitel. Praha: Sefer, 1992. Judaika, sv. 1. ISBN 80-900-8953-4.

NOSEK, Bedřich. *Aramejščina babylónského Talmudu: praktická gramatika*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0079-X.

STEINSALTZ, rabbi Adin. *The Talmud: A Refrence Guide*. The Steinsaltz Edition. Random House New York, 1989, 1st American Ed. ISBN: 0-394-57665-9.

7. Elektronické dokumenty a další on-line zdroje

Biblenet.cz (Český ekumenický překlad). Česká biblická společnost. [on-line] www.biblenet.cz, Copyright © ČBS

Davar3/4 Scripture Study Tool - biblický software. Zdroj [on-line] www.davar3.net, Copyright © 2015

Chabad [on-line] www.chabad.org/library/article_cdo/aid/76131/jewish/Texts-Writings.htm, Copyright © 1993-2019 Chabad-Lubavitch Media Center

Jewish Encyclopedia. The unedited full-text of the 1906 Jewish Encyclopedia. [on-line] <http://www.jewishencyclopedia.com> Copyright ©2002-2011.

Mechon mamre [on-line] <http://www.mechon-mamre.org>

Sefaria A Living Library of Jewish Texts [on-line] www.sefaria.org , Copyright © (2011-2018), Sefaria Inc.

S'nunit. Sefarot ha-kodeš. [on-line] <http://kodesh.snunit.k12.il/i/t/t0.htm>, Copyright © 2003-2009

Talmud Daf Yomi in Tzuras HaDaf. [on-line] www.e-daf.com Copyright ©2012-2018.

Abstrakt

Zánik Jeruzalémského chrámu (zpracování tématu v klasických židovských textech)

Věra Razáková

Tato disertační práce se soustředí zejména na texty popisující vlastní zkázu Chrámu nejprve vojskem Babyloňanů v roce 587 př. o. l. a poté římským vojskem v roce 70 o. l., ale také okolností, které dobytí a zničení Chrámu a města Jeruzaléma bezprostředně předcházely. Zkoumanými texty jsou (až na výjimky) texty klasické rabínské literatury starověku.

Ačkoliv není pochyb o tom, jak zásadní událostí byl zánik Chrámu a chrámového kultu v judaismu, její obraz ve zkoumané literatuře není nijak masivní. Navíc se převážně jedná o individuální zmínky drobnějšího rozsahu. To platí zejména o zkoumání příčin zkázy Chrámu a Jeruzaléma. Podobně útržkovitý charakter mají i další zmínky v halachických textech, které se zabývají změnami vynucenými zánikem Chrámu, centrálního chrámového kultu a chrámové obětní bohoslužby. Hlavními zkoumanými texty této skupiny jsou tak Mišna a Tosefta.

Mnohem bohatším zdrojem pro zkoumané téma je gemara Babylonského (a částečně i Jeruzalémského) talmudu a zejména některé vybrané midraše. Práce s texty agadickými přinesla souvislejší popis zkázy Chrámu a souvisejících témat. Texty z dalších rabínských děl jsou zkoumány jako doplněk textů stěžejních, zejména v případě, že zkoumají stejné téma.

Tato práce tedy nejprve detekovala a vybrala určité texty a jejich témata. Potom byly na základě zkoumání těchto textů seříděny jednotlivá témata s důrazem na ta, které se opakují ve více zdrojích. Vzhledem k různorodosti jednotlivých skupin textů je zkoumán vztah jejich druhu (charakteru, datace, žánru, zaměření, účelu apod.) ke zkoumanému tématu, jejich uchopení a zpracování tématu. A stejně tak jejich frekvence a rozsah.

Bylo zkoumáno, jak se liší zpracování tématu v převážně halachických dílech oproti agadickým. Jak se liší v nejstarších dílech ve srovnání s těmi pozdějšími. A jak se liší zpracování v dílech zaměřených více či méně historicky (při zohlednění specifických židovské historiografie raného období).

Výsledný výběr nabízí základní texty z následujících klasických textů judaismu: Mišna, Tosefta, rané halachické midraše (*Sifrej bemidbar*, *Sifrej devarim*), oba Talmudy (Jeruzalémský a Babylonský), homiletické midraše (*Pesikta rabati* a *Pesikta de-rav Kahana*) a výběr z agadických midrašů (Ejcha raba, Avot de-rabi Natan ve dvou verzích). Zvláštní skupinou jsou texty „historického“ charakteru (kronika *Seder olam*, Válka židovská Josefa Flavia a *Me'or ejnajim* Azarii de Rossi). Další vytipované texty jsou zkoumány jako tzv. „související texty“, tedy texty ve kterých se (zpravidla ve stručnější formě) objevuje paralelní zpracování příslušného tématu, stejné agady a halachy.

Po úvodní analýze vznikl nakonec užší výběr textů, ze kterých bylo vybráno dvacet pět základních textů spolu s patnácti vesměs kratšími doplňujícími. Podrobná analýza jednotlivých textů přechází do vzájemného srovnání (je-li to možné a smysluplné). Výsledkem je pak závěrečná syntéza shledaných poznatků.

Práce je rozdělena do dvanácti základních kapitol, následuje Seznam literatury a Přílohy.

První tři kapitoly jsou přípravné. Úvodní část práce (v první kapitole) shrnuje vymezení problému, stručně rekapituluje stav bádání k tématu, stanoví základní cíle a pracovní hypotézu, zmiňuje použitou metodu a prezentuje přehled všech zkoumaných textů. Druhá kapitola nastiňuje historický přehled dotčeného období vázaný s hlavními událostmi Země izraelské, s uvedením osobností, rabinů, autorů a děl, která jsou v práci zpracována. Třetí kapitola je věnována přehledu konkrétních témat v jednotlivých dílech

Následuje vlastní jádro disertace v sedmi kapitolách (od čtvrté do desáté) věnovaných vlastní analýze textů. Kapitoly jsou věnovány jednotlivým skupinám textů: Mišna a Tosefta (čtvrtá kapitola), Jeruzalémský talmud (pátá kapitola), Babylonský talmud (šestá kapitola),

pozdní agadické midraše (sedmá kapitola), midraš Ejcha raba (osmá kapitola), Avot de-rabi Natan (devátá kapitola), historické texty (desátá kapitola).

Jedenáctá kapitola obsahuje závěrečné srovnání, shrnutí analýz provedených v jednotlivých dílčích kapitolách. Dvanáctá kapitola obsahuje vlastní shrnutí, tedy Závěr. Následují slovník a rejstříky, seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů (třináctá kapitola). V přílohách jsou převážně originální hebrejské verze zkoumaných textů.

Objem dotčených textů se ukázal být velký i na tuto specializovanou práci. Texty rabínské literatury jsou nesmírně bohaté a hutné. Z každého i kratšího textu lze rozvést širokou diskusi, analýzu i závěry. Při zkoumání každého jednotlivého textu se odkryje další bohatství textů, odkazů a citací souvisejících.

Destruction of Jerusalem Temple (Treating the Subject in Classical Jewish Texts)

Věra Razáková

This theses focuses mainly on texts describing the Temple's very destruction, be it by the Babylonian army in 587 BC or later on by the Roman army in 70 CE. In addition, it also inspects circumstances of the conquer and the destruction of the Temple and the city of Jerusalem immediately preceded. The examined texts are (with some exceptions) the texts of classical rabbinic literature of antiquity.

Although there is no doubt about how crucial the event (i. e. the demise of the Temple and the Temple Cult in Judaism) was, its image in the literature is not a massive one. In addition, there are mostly individual references on a smaller scale. This is especially true of examining the causes of the destruction of the Temple and Jerusalem. Other mentions in halachic texts are similarly sketchy. Dealing with the changes forced by the extinction of the Temple, the central Temple

cult, and Temple sacrificial worship. The main texts of this group are Mishna and Tosefta.

The Gemara of the Babylonian (and also Jerusalem) Talmud, and in particular, some selected Midrashim are a much richer source for the subject under scrutiny.

Working with aggadic texts has brought more consistent descriptions of the destruction of the Temple and related topics. Texts from other rabbinic works are explored as a complement to the core texts, especially if they examine the same subject.

This work first detected texts and selected their topics. Then, by examining these texts, individual topics were sorted out with emphasis on those that are repeated in multiple sources. Given the diversity of the individual groups of texts, the relationship of their type (e. g. character, dating, genre, focus, purpose, etc.) to the topic being examined. Then their grasping and topic processing is examined. And so are their frequency and range.

The question asked how the treatment of the theme differs in predominantly halachic works from aggadic ones. How it differs comparing the oldest works to the later ones. Furthermore how the processing in texts focusing more or less historically differs (taking into account the specificity of the Jewish historiography of the early period).

The resulting selection offers basic texts from the range of classical Jewish texts: Mishnah, Tosefta, early Halachic Midrashim (Sifrej Bemidbar, Sifrej Devarim), both Talmuds (Jerusalem and Babylonian), homiletic Midrashim (Pesikta Rabbati and Pesikta de-rav Kahana) and a selection of Aggadic Midrashim (Ejcha Rabba, Avot de-Rabbi Natan in two versions). A special group contains the texts of "historical" character (Seder Olam Chronicle, Jewish War by Joseph Flavius and he Light of the Eyes by Azariah de Rossi). Other selected texts are examined as so-called "related texts", i.e. texts in which, in a more concise form, parallel processing of the topic, the same Haggadah or halacha appears.

After the initial analysis, a shortlist of texts was selected, from which twenty-five basic texts were selected, along with fifteen shorter

complementary texts. A detailed analysis of the individual texts goes into mutual comparison (when possible and meaningful). The result is a final synthesis of the findings.

The theses is divided into twelve basic chapters, followed by a list of literature and appendices.

The first three chapters are preparatory. The introductory part of the thesis (Chapter 1) summarizes the problem definition and the state of research on the topic. It presents an overview of all the examined texts. Chapter 2 outlines a historical overview of the period in question, tied to the main events of the Israeli country, indicating the personalities, rabbis, authors, and works that are being worked on. Chapter 3 is devoted to an overview of specific topics in individual works.

Follows the core of the dissertation in seven chapters (Chapter 4 to 10) dedicated to the actual analysis of the texts. The chapters deal with individual groups of texts: Mishna and Tosefta (Chapter 4), Jerusalem Talmud (Chapter 5), Babylonian Talmud (Chapter 6), late aggadic Midrashim (Chapter 7), Midrash Ejcha Rabba (Chapter 8), Avot de-rabbi Natan (Chapter 9), historical texts (Chapter 10).

Chapter 11 contains a final comparison, a summary of the analyses carried out in the individual chapters. The twelfth chapter contains a summary, that is, Conclusion. A Hebrew-Czech dictionary and glossary and indexes, a list of sources, literature and other sources used to follow (thirteen chapter). The annexes contain mostly original Hebrew versions of the texts used.

The volume of the texts proved to be rather large for the task. Texts of Rabbinic literature are extremely rich and dense. A broad discussion, analysis, and conclusions can be drawn from almost every sentence. When examining an individual text, another wealth of texts, references, and related citation reveals.